

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΛ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ὅταν στὰ 1938 τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ὄρισε ἐπιτροπὴ μετὰ τὴν προεδρία τοῦ κ. Μ. Τριανταφυλλίδη, γιὰ νὰ συγγράψῃ τὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ, ὁ Τζάρτζανος προσκλήθηκε γιὰ νὰ προσφέρῃ κ' ἐκεῖ τὴν πείρα καὶ τὰ φῶτα του, καὶ ἡ συμβολὴ του στὴ συνεργασία μας ἐκείνη ἦταν ἀπὸ τίς πιὸ γόνιμες.

Κάθε φορά πού μιά ολοκληρωμένη ἐπισημονικὴ φυσιογνωμία τῆς προηγούμενης γενεᾶς χάνεται στὸν ὀρίζοντα τῆς μοιραίας φθορᾶς, αἰσθανόμαστε ὅτι τὸ κενό πού ἀφί-

νει εἶναι δυσαναπλήρωτο. Γιὰ τὴν ὥρα κανένας δὲ φαίνεται πού θὰ μπορούσε νὰ συνεχίσει τὴ μελέτη τῶν πάντα ἀνεξάντλητων φαινομένων τῆς νεοελληνικῆς σύνταξης μετὰ τόσο ἀσκημένα αἰσθητήρια καὶ τὸ ζῆλο τοῦ πρώτου συνταχτικογράφου μας. Ἄν ὅμως πιστέψουμε στὴν ἀνεξάντλητη ζωτικότητα τῆς φυλῆς μας, θὰ εἴμαστε αἰσιόδοξοι, ἐλπίζοντας ὅτι νέοι ἄνδρες θὰ ριχτοῦν στὸ δρόμο πού ἐκεῖνος ἐχάραξε, καὶ θὰ ὑπηρετήσουν τὴν ἐπιστημονικὴ μας ζωὴ ἐξίσου γόνιμα καὶ πιστὰ ὅσο ὁ ἀλησμόνητος Ἀχιλλέας Τζάρτζανος.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΟΥ

1

Ὅταν πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος μου χάριζε τὸν πρῶτο τόμο τῆς Νεοελληνικῆς Σύνταξης-του, πού μόλις τις μέρες ἐκείνες εἶχε κυκλοφορήσει, καὶ δεχόμενος πρόθυμα τὴν τόσο τιμητικὴ γιὰ μένα παράκλησή-του νὰ κρίνω τὸ βιβλίό-του στὴ «Νέα Ἔστια», πού νὰ το φανταζόμουν ὅτι τὴν κριτικὴ-μου αὐτὴ δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ τὴ διαβάσει ποτέ ὁ ἴδιος! Λίγες μέρες ἀργότερα ὁ Τζάρτζανος ἐκλείνει γιὰ πάντα τὰ μάτια. Ἔτσι ἡ χαρὰ πού νιώθει κανεὶς κρίνοντας ἓνα τέτοιο βιβλίον αμαυρώνεται ἀπὸ τὴ θλίψη γιὰ τὸ χαμό ἐνός ἀνθρώπου ξεχωριστοῦ, πού δούλεψε γιὰ τὴν παιδεία τῆς πατρίδας-του ὅσο λίγοι καὶ πού ἐξάπαντος θὰ μπορούσε πολλὰ ἀκόμα νὰ τῆς προσφέρει.

Ἡ πρώτη ἐκδόσις τῆς «Νεοελληνικῆς Σύνταξης» εἶχε κυκλοφορήσει στὰ 1928 ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο Ι. Κολλάρου, τὴ δευτέρη τὴν ἀνάλαβε ὁ Ὄργανισμός Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Στὸ μεταξύ ὅμως τὸ υλικὸ εἶχε αυξηθεῖ τόσο, ὥστε νὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ μοιραστῇ σε δύο τόμους. Ὁ πρῶτος, πού ὁ Τζάρτζανος πρόφτασε νὰ καμαρώσῃ τυπωμένο, ἐξετάζει τοὺς κύριους καὶ τοὺς συμπληρωματικούς ὁρους τῆς πρότασης, τίς ἀντωνυμίες, τὰ ἄρθρα καὶ τὰ ἀκλιτὰ μέρη τοῦ λόγου, ἀπὸ τὸ ρῆμα τέλος τοὺς χρόνους καὶ τίς ἐγκλίσεις στὴν ἀνεξάρτητη μέσῃ πρότασι, τὸ ἀπαρέμφατο καὶ τὴ μετοχή.

Οἱ πρῶτες 208 σελίδες τῆς παλιᾶς ἐκδόσεως ἔχουν γίνῃ ἐν τῇ νέᾳ 350. Πλήθος καινούργιοι κανόνες ἔχουν προστεθεῖ, ἄλλοι

μετασηματιστεῖ, πολλὰ κεφάλαια ἀναχωρεῖ ἐντελῶς, ἄλλα βρεῖ ἀλλοῦ τὴ σωστή-τους θέση. Τα δεκαοχτὼ χρόνια πού μεσολάβησαν δὲν πῆγαν καθόλου χαμένα· μπροστά-μὰς στέκει ἓνα ἔργο ἀπὸ τὰ ωριμότερα τῆς νεοελληνικῆς ἐπιστήμης, πού μόνον ἡ ἐργατικότητα καὶ ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Τζάρτζανου μπορούσε νὰ μας χαρίσει.

2

Ἡ συγγραφή ἐνός συνταχτικοῦ εἶναι γενικὰ ἓνα ἀπὸ τὰ δυσκολότερα θέματα τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης· γιὰ τὴ γλῶσσα, σαζωντανός ὄργανισμός πού εἶναι, χάνει τὴ ζωὴ-τῆς μόλις τὴ διασπᾶσαι· ἀκόμα σαν ὄργανο συναισθηματικὸ, ὄχι μόνον λογικὸ, ἀρνιέται κάθε στιγμή νὰ ὑποταχθεῖ κάτω ἀπὸ λογικὰ σχήματα καὶ σταθεροὺς κανόνες. Τὸ κακὸ εἶναι πού ὁ συνταχτικὸς —γιὰ νὰ μὴν πλάσσουμε τὸν εἰδικὸ αὐτὸ ὄρο κατὰ τὸ «γραμματικὸς»· — δὲν μπορεῖ νὰ μὴν κομματιάσῃ τὸ υλικὸ-του· οὔτε μπορεῖ ν' ἀποφύγει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐντάξῃ τὸ κάθε-του παράδειγμα μέσα σε μιά ωριμένη λογικὴ κατηγορίαν κ' ἓναν κανόνα.

Γιὰ νὰ ἰδεῖ κανεὶς, πόσες δυσκολίες παρουσιάζονται καὶ στὰ πιὸ ἀπλά συνταχτικὰ φαινόμενα, ἀναφέρω ἓναν ὀρισμὸ, πού τὸν ξέρουν καὶ τὰ παιδιὰ: (36) «Τὸ ἀντικείμενον φανερώνει σε τί μεταβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ρήματος». Ὑπάρχει πιὸ ἀπλὸς καὶ πιὸ καθαρὸς κανόνας; Ἀς ἰδοῦμε ὅμως μερικὰ παραδείγματα: Ὁ Πέτρος μοιάζει τὸν πατέρα-τον. — Ἄκουσα ἓνα ὄχι. Ποιὰ ἐνέργεια κάνει ὁ Πέτρος, ὅταν μοιάζει τὸν πατέρα-του καὶ τί παθαίνει ἐκεῖνος; Καὶ εἶναι τὸ ὄχι πού παθαίνει κάτι ἀπὸ αὐτὸν πού ἀκούει;

(46) Ἐκπροσωποῦν τὸ ρεαλισμὸ ἡ λέξις εἶναι τῆς μόδας (γεν. χητητικὴ: ἡ λέξις ἀνήκει ἐν τῇ μόδῃ), ἀλλὰ: τὰ πολεμικὰ ποιήματα εἶναι τῆς ἐποχῆς (γεν. τῆς ἰδιότητος: ἰδιάζουν ἐν τῇ ἐποχῇ). Ὁ συνταχτικὸς ὄ-

ποχρώθηκε να διασπάσει τ' αδιάσπαστα γιατί μήπως και τα ποιήματα δεν ανήκουν στην εποχή και η λέξη δεν ιδιάζει στη μόδα; — Άλλο παράδειγμα (46): *πέθανε ενενήντα χρονών* (γεν. της ιδιότητας), αλλά: *ο Γιάννης ήταν τριών χρονών* (γεν. του μέτρου). Κατά τον (διο τρόπο ξεχωρίζονται τα παραδείγματα *πλήθος πουλιά και χιλιάδες πουλιά* (56), *τον ήσανον ήσανο παραταί και παρατούσα το γιαλό γιαλό* (103).

Η προσταχτική στα νέα ελληνικά, όπως ξέρουμε, έχει λίγους δικούς-της μονολεκτικούς τύπους: *λένε, λύνετε — λύσε, λύσετε — λύσου, λύθαίτε*. Στα υπόλοιπα πρόσωπα την αντικατασταίνει η υποταχτική με τον να ή τον *σε*: *να (σε) λένει* κτλ. Έτσι όμως το υλικό βρίσκται αναγκαστικά διασπασμένα (295) *πήγαινε στο διάβολο* (προσταχτική που δηλώνει κατάρτα), αλλά (304): *σε πάει στο διάβολο* (ευχετική υποταχτική). Γενικά οι σημασίες της προσταχτικής (προτροπή, παραίνεση, παράκληση, ευχή, παραχώρηση, αδιαφορία) παρουσιάζονται, όταν έχουμε γ' πρόσωπο, σε σημασίες της υποταχτικής.

Όταν μελετούμε τη σύνταξη μιάς σημανής γλώσσας η άμεση εμπειρία μας ευκολύνει βέβαια πολύ να καταλάβουμε την απόχρωση της κάθε έκφρασης, να ξεχωρίσουμε τη συνηθισμένη συνταχτική μορφή από τη σπάνια, την κοινή από την ιδιωματική κτλ. Από την άλλη όμως οι δυσκολίες πολλαπλασιάζονται όταν μελετούμε μιά γλώσσα που συνεχίζει τη ζωή-της και ανανεώνεται αδιάκοπα στο στόμα του λαού — ακόμα περισσότερο όταν η γλώσσα αυτή είναι η νεοελληνική, που δεν έχει ακόμα δουλεύεται και κατασταλάξει, και αποπάνω δέχεται τη μοιραία επίδραση της καθαρεύουσας, που τα προϊόντα-της μένουν πάντα ξένα και αναφομοίωτα μέσα στο άλλο σώμα της γλώσσας-μας. Έπειτα στη συγγραφή του συνταχτικού μιάς ζωντανής γλώσσας παρουσιάζεται συχνά το πρόβλημα, αν πρέπει να καταχωριστεί μιά σύνταξη μοναδική, που δοκίμασε κάποτε ένας συγγραφέας χωρίς να τον ακολουθήσουν οι άλλοι ή και που δεν ξέρουμε ακόμα αν θα τον ακολουθήσουν. Κάτι παραπάνω: ο συνταχτικός θέλοντας και μή αναγκάζεται εδώ και κεί να μετατρέψει την επιστήμη-του από ιστορική σε κανονική, να μὴν πιστοποιεί δηλαδή μόνο τί ειπώθηκε, αλλά και τί από αυτό πρέπει να κρατηθεί σα δόκιμο και τί ν' απορριφτεί και να μὴ βρεί μιμητές. Στην αξιολόγηση όμως αυτή πώς είναι δυνατό να βρεθούμε όλοι σύμφωνοι;

Ο Τζάρτζανος στάθηκε «νεοδημοτικιστής»¹⁾, η γλώσσα που γράφει και που πιστεύει στέκει ανάμεσα στη χαλαρή καθαρεύουσα, *ας πούμε του Συκουτρή*, και στην κανονισμένη συντηρητική δημοτική του Τριανταφυλλίδη, *άν και πίο κοντά στην τελευταία*. Έτσι είναι δικαιολογημένη γι' αυτόν, όχι όμως ίσως για τους άλλους όλους η παρουσία από στοιχεία που ανήκουν στο συνταχτικό της καθαρεύουσας ή και της αρχαίας γλώσσας:

Μερικά παραδείγματα: (78) σύνταξη του *ή ὡστε νά*, (82) πολλά παραδείγματα από την αποστρωμένη αρχαία

1. Πρβλ. το φυλλάδιό-του *Δημοτική και Νεοδημοτική* (1935).

δοτική: *φύσει, έλεω θεοῦ, έν μέρει* κτλ., (118) *ἀναλόγως τῶν χρημάτων*, (147) *η αυτός σαν οριστική αντωνυμία*, (149) *ἀφ' εαυτοῦ, καθ' εαυτήν*, (184) *ἀφ' εἰδός μὲν, ἀφ' εἰδῶν δέ*, (198) *κατά+αιτιατ.* με τη σημασία 'της χρονικής διάρκειας: *κατά τὸν μικρὸν ἀγῶνα*, (219/20) *έν τῶν ὄν οὐκ ἄνευ, έν καιρῶ, έν περιπτώσει, ένκα μακακαιρίας, επί τῷ ἄρῳ, επί τῇ ὑποθέσει, οὐν θεῶ κ. ἄ.*¹⁾

Μερικές φορές καταχωρίζονται χωρίς καμμία επιφύλαξη και συνταχτικές μορφές νόθες, που ούτε η καθαρεύουσα τις αναγνωρίζει ούτε η γνήσια δημοτική τις ξέρει: αντίθετα αποδοκιμάζονται όχι μόνο ωρισμένες νεωτεριστικές δοκιμές τῶν δημοτικιστῶν να πλουτίσουν τα εκφραστικά μέσα της γλώσσας-τους, αλλά και αναμφισβήτητα λαϊκές χρήσεις, μόνο και μόνο γιατί δεν απαντούν στα δημοτικά τραγούδια:

Αναγνώριση νόθων σχηματισμῶν: (87) *κάθεται οδός Ομήρου*. Την παράξενη αυτή ονομαστική τη χρωστάμε στην ανικανότητα του λαού να κλίνει το ὄνομα οδός: γιατί όμως τότε δεν αναγνωρίζεται και η ακόμα πίο συνηθισμένη χρήση: *κάθεται στην οδός Ομήρου*; — (118) *μέσο(ν) Θεσσαλονίκης*. Στην καθαρεύουσα δοτική *μέσο!* — (88) *μέχρι η ώρα οχτώ*, (221) *μέχρι την Ομόνοια*, *Κρίμα στους αγῶνες του Καρθαίου να ελαλείψει το καρκίνωμα αυτό του «μαχριτισμού»!* Γιατί όμως τότε και όχι το *ένκα ο πόλεμος, ένκα η κατάσταση* ή και το *πρίν ενατό χροῖνια*, που ο ίδιος ο Τζάρτζανος το αποδοκιμάζει στον πρόλογό-του (14);

Λογοτεχνικοί ιδιωματισμοί, που κατά τη γνώμη-μου δέ θα έπρεπε να καταχωριστούν σ' ένα συνταχτικό της κοινής δημοτικής: (59) *Έτσι έχουμε τους δικαίους, αδικούς, φθονερός* κτλ. (Λασκαράτος). Και ο Τζ. αποδοκιμάζει τη σύνταξη), (116) *Ανάλογο του μεγέθους* (Λασκαράτος), (169) *για τους πολύσαρκους, τους ὅσοι έχουν καρδιά* (Φωτιάδης). Αποδοκιμάζεται και από τον Τζ.), (219) *με εἰς ἄλης της καρδιάς* (Βιζυηνός), (340) *κάθε οφθαλμός να στρέφεται παρατηρώντας-σε* (Κάλβος, Μετοχή τελική, —για να σε παρατηρεί. Είναι όμως σ' αλήθεια τελική μετοχή);

Αντίθετα αποδοκιμάζεται η χρήση της ονομαστικής απόλυτης (335), που είναι γνήσια δημοτική (Στα τραγούδια είναι φυσικό να μὴ βρισκεται συχνά²⁾, γιατί ο ποιητικός λόγος αποφεύγει τη σύνθετη έκφραση) την έχει η λαϊκή γλώσσα (*βγαίνοντας ο ήλιος θα κινήσουμε, βγαίνοντας από τη φυλακή ο Μοσχάκης δεν τον άκουγε ούτε να σταθεί στα πόδια-του*), την έχει συχνά-τάτα ο Μακρυγιάννης (*αυτός βγαίνοντας από την πόρτα ετοιμάστηκα εγώ*), την έχει το δημοτικό τραγούδι (*καθότις του το γδάρανε το μηλοπρόσωπό-του*, Κριάρης 33), ο Ερωτόκριτος (1,43 *Κάρβουνο μές στα σωθικά τῶ βραζε νύχια μέρα, μὴν ἔχοντας κλερονομιά, σιμώνοντας τα γέρα*³⁾, τη χρησιμοποίησαν και οι λογοτέχνες - μας, ο Σολωμός, ο Δροσίνης, ο Μυριβήλης (*ο γάμος έγινε σε δώδεκα μέρες τα προικιά-μου αφημένα στη μέση*). Τί άλλο χρειαζόταν για ν' αναγνωριστεί ανεπιφύλαχτα; Ο Τζάρτζανος είναι πρόθυμος ν' ανεχτεί την «ιδιορρυθμία» αυτή στην ποίηση, όχι όμως και στον πεζό λόγο: και όμως ο πεζός ακριβώς λόγος δέ θα έπρεπε να στερηθεί ένα συνθετικό εκφραστικό μέσο, τη στιγμή μάλιστα που η γλώσσα-μας είναι τόσο αναλυτική. — Το ίδιο αποδοκιμάζεται (339) η μετοχή του ενεργητικού παρακείμενου *έχοντας δώσει, έχοντας τελειώσει*. Θα συμφωνήσουμε τάχα όλοι στην αποκήρυξη-της, επειδή είναι ένα «εντελώς νέο κατασκευάσμα, ξένο προς τη γνήσια δημοτική»; — Πρβλ. και σ. 329κ., όπου κατακρίνονται οι μετοχές του ενεργητικού αόριστου *ιδόντας, ειπόντας* κτλ. ⁴⁾.

1. Στα στερεότυπα *εντάξει, εδέξαντος, προεταγός, επιτέλους* κτλ. ο λαός δεν έχει την αίσθηση ότι χρησιμοποιεί εμπρόθετα (*εν+δοτ.*, *εξ+γεν.* κτλ.) πίο πολύ τα νιώθει σα μονολεκτικά επιρρήματα. Το συνταχτικό όμως θα έπρεπε να περιέχει μόνο ζωντανές χρήσεις.

2. Συχνά, όχι: καθόλου, όπως υποστηρίζει ο Τζάρτζανος. Ίδές σπάνω το κείμενο.

3. Υπόδειξη του φίλου Στ. Καφωμένου.

4. Οι μετοχές αυτές δεν είναι «εντελώς ξένα προς τη γνήσια δημοτική νέα κατασκευάσματα» μερικών

E.γ.Δ. επιμ. Π. Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

3

Σ' ένα συνταχτικό οι κύριες αρετές αναφέρονται 1) στη διάταξη της ύλης 2) στη διατύπωση των κανόνων 3) στην εκλογή των παραδειγμάτων και 4) στην εκλογή των όρων. Ο επιστημονικός και παιδαγωγικός καταρτισμός του Τζάρτζανου στάθηκε τόσο μεγάλος, ώστε το έργο-του να μην υστερεί σε κανένα από τα σημεία που αναφέραμε. Αν τώρα διατυπώσω εδώ και κεί κάποιαν επιφύλαξη, αυτό είναι το μόνο φυσικό σ' ένα θέμα τόσο δύσκολο, τόσο διασπασμένο και που δεν το είχε κανένας ως τώρα πράγματευτεί, ας είναι και συνοπτικά, έτσι που ο συγγραφέας ήταν αναγκασμένος να το βουλέψει από την αρχή στηριγμένος αποκλειστικά στο δικό-του μόχθο. Όταν μελετούσα το έργο για πρώτη φορά και σημειώνω ό,τι κινούσε την αντίρρησή-μου, περίμενα μιά γόνιμη συζήτηση με τον ίδιο το συγγραφέα· σε πολλά είναι βέβαιο πως θα μ' έπειθε ν' αλλάξω γνώμη, σε άλλα ίσως τον έπειθα εγώ. Και τώρα όμως, που ο θάνατος μας τον εστέρησε, δέ νομίζω πως ταιριάζει να μη διατυπώσω μερικούς λεπτομερειακούς δισταγμούς-μου. Αργότερα, όταν το έθνος χρειαστεί μιά νέα έκδοση του συνταχτικού της γλώσσας-του, ο συγγραφέας-του, που θα στηριχτεί φυσικά πάνω απ' όλα στη δημιουργία του Τζάρτζανου, ίσως βρει κάποιαν ωφέλεια και σ' αυτά που σημειώνω εγώ εδώ.

1. Διάταξη της ύλης. Στη γενική διάταξη της ύλης δεν υπάρχει καμμία αντίρρηση· ο συγγραφέας ακολούθησε την καθιερωμένη και φυσική πορεία από τις απλούστερες στις συνθετότερες μορφές του λόγου. Με τη μετακίνηση που αποφάσισε να κάνει σε ωρισμένα κεφάλαια της πρώτης έκδοσης το βιβλίο κέρδισε πολύ. Μόνο σ' ελάχιστες λεπτομέρειες θα μπορούσε να εκφράσει κανείς κάποιους δισταγμούς:

Έτσι στη σ. 85 μέσα στο κεφάλαιο της γενικής εξετάζεται και η σύνταξη της από+αιτιατ., εκεί που το εμπρόθετο αντικατασταίνει τη γενική: στη μέση από τον κάμπο (=του κάμπου). Τη σκέψη του συγγραφέα καταλαβαίνουμε πολύ καλά· αφού το εμπρόθετο δηλώνει ότι και η μονολεχτική γενική, γιατί να μην τοποθετηθούν και οι δύο συνταχτικοί αυτοί τρόποι στο ίδιο κεφάλαιο;—Ένα τυπικό συνταχτικό όμως κατατάζει το υλικό-του κατά την εξωτερική μορφή των εκφραστικών μέσων, όχι κατά τη σημασία-τους. Εντολή εκφράζει και ο απλός μέλλοντας β' της οριστικής (με περιμένεις λίγο) και ο να με οριστική παρατατικού (να περιμένεις λίγο) και η προσταχτική (περίμενε) και ο να με υποταχτική (να περιμένεις) και — για τα περασμένα — ο ας με οριστική παρατατικού (ας περιμένεις) και όμως παρ'όλο που οι συνταχτικοί αυτοί τρόποι εκφράζουν το ίδιο πάνω κάτω πράγμα, εξετάζονται χω-

δημοτικιστών, όπως υποστηρίζει ο Τζάρτζανος· βρίσκονται κάπου κάπου σε ιδιώματα: περάσαντες πάλι αργά χροία (Πολίτη, Παραδόσεις 1,93 από τη Νάξο), περάσαντες οι λεγόμενοι χρόνοι (Ξανθουδίδης, Κρητικά Συμβόλια 100). (Υπόδειξη Στ. Καφωμένου). Και το μαθόντας κάπου νομίζω πως το έχω βρει.

ριστά καθένας σύμφωνα με την εξωτερική-του μορφή. Ίδές και όσα σημειώσαμε παραπάνω για την προσταχτική και την υποταχτική με τον να και ας· Έτσι και η χρήση της από+αιτιατ. αντί για τη γενική θα έπρεπε να εξεταστεί μαζί με τις υπόλοιπες της πρόθεσης αυτής στη σ. 183 κκ.

Υπάρχουν φορές που η επανάληψη ενός κανόνα σε διάφορα κεφάλαια του συνταχτικού είναι αναπόφευχτη, αλλού όχι. Έτσι π.χ. όσα λέγονται στη σ. 68 για την ονομαστική απόλυτη της μετοχής είναι περιττά, αφού ο κανόνας ξαναγυρίζει στη σ. 334.—Στη σ. 284 αναφέρεται ότι η απλή οριστική του αόριστου δηλώνει υπόθεση, όχι εντελώς σωστά, γιατί την υπόθεση την εκφράζει η ερώτηση, όχι ο χρόνος, που μπορεί να είναι και άλλος: είδες τόδε την αυγή; Καλοσύνη το βραδύ!—Έχεις γρόσια; Έχεις γλώσσα! (ενεστώτας). Ο κανόνας, σωστά διατυπωμένος, ξαναγυρίζει στη σ. 323.—Αφού υπάρχει ιδιαίτερο κεφάλαιο «Οι εγκλίσεις στις ανεξάρτητες ερωτηματικές προτάσεις, όπου εξετάζεται και η απορηματική υποταχτική (320), η επανάληψη του κανόνα στη σ. 313 είναι περιττή. Το ίδιο ισχύει και για την § 8 της σ. 313.

2. Διατύπωση των κανόνων. Οι κανόνες δίνονται σωστά, καθαρά και όσο γίνεται πιο σύντομα. Καθιερωμένοι, όμως σφαλεροί κανόνες διορθώνονται. Βλέπε π.χ. όσα πολύ σωστά λέγονται για τη σημασία του αόριστου και του β' μέλλοντα (257 σημ., 274 σημ.). Πιο κάτω θα ιδούμε και άλλους κανόνες, που δείχνουν με πόση αγάπη και ευαισθησία έσκυψε ο Τζάρτζανος πάνω από το λόγο του ελληνικού λαού, για να ενωπιστεί και την πιο ανάλαφρη-του απόχρωση. Αν τώρα μέσα στους χιλιάδες κανόνες που διατύπωσε υπάρχουν και μερικοί, που κατά τη δική-μου τουλάχιστο γνώμη χρειάζονται είτε διόρθωση είτε συμπλήρωση, αυτό δέ σημαίνει απολύτως τίποτα.

(77) § 46, 2 σημ. α' Να διαγραφεί η φράση «ή καμμία έκφρασις που έχει την έννοια του πραγματικού ή του φαινομενικού ή του πρέποντος». Στα σχετικά παραδείγματα ο β' όρος της σύγκρισης είναι αναφορική πάλι πρόταση (από ό,τι είναι κτλ.), δεν αποτελούν λοιπόν ιδιαίτερη περίπτωση.—(78) Το συγκριτικό χωρίς β' όρο δέ νομίζω πως ισοδυναμεί με το θετικό μετριασμένο με το κάπως ή το λίγο. Σε όλα τα παραδείγματα που προαγγίζονται είναι καθαρή η σύγκριση με μιά προηγούμενη κατάσταση: μη φωνάζεις έτσι· μίλα σιγανότερα (ενν. απ' ό,τι τώρα· όχι: λίγο σιγανά κτλ.).—(104) Η επιρρηματ. αιτιατική δέν εκφράζει το χρόνο, που ύστερα από αυτόν γίνεται κάτι. Στο παράδειγμα παρασπόμενα μεσάνυχτα μάζευε τους φακέλους είναι ο προδιορισμός περασμένα που δηλώνει το υστερόχρονο, όχι η αιτιατ. μεσάνυχτα.—Στα πρδγμ. εγώ την έπαθα, σου την έφτιασαν (137) το ουσιαστικό που αναπληρώνει η αντωνυμία είναι ολοφάνερα η δουλειά.—(169) Οι αντωνυμίες όποιος και όσος μπαίνουν σε αιτιατική αντί ονομαστική μοναχά όταν παίρνουν τη θέση της αιτιατικής του δειχτικού ή της λέξης όπου αναφέρονταν (όχι: είτε υπάρχει το δειχτικό ή η λέξη είτε δέν υπάρχει): αλοίμονο σε κείνον, όποιος βρεθεί εκεί> αλοίμονο σε όποιον βρεθεί εκεί (Ποτέ: σε κείνον, όποιον...), §) —(227) Το μιά φορά δέν ιδιάζει σε αρνητικές προτάσεις, ούτε σημαίνει «εξάπαντος, αναμφισβητήτως»: μιά φορά εγώ τον κόπο τον έπαθα (=οπωσδήποτε, πάντως...).—Στο πρδγ. ή έρχομαι ή δέν έρχομαι είναι η ειάξευξη και όχι ο χρόνος που δηλώνει το ενδεχόμενο (261) πρβλ. ή πήγα ή δέν πήγα (αόριστος!), ή θα έρθω ή δέν θα έρθω (μέλλοντας!).—Από τα πρδγμ. που δίνονται στη σ. 268 § 174,5 τα δύο έχουν τον παρατατικό στη βα-

1) Ο μετριασμός στη γλώσσα-μας εκφράζεται είτε με περίφραση (κάπως σιγανά) είτε και με μονολεχτικό επιρρηματ. σιγανότερα.—Ο άρρωστος είναι σήμερα καλύτερα (ενν. από χτές), αλλά: καλύτερα (=κάπως καλά).
2) Έχουμε δηλαδή σύμπτυξη: σε κείνον όποιος> όποιος, όχι έλξη.

οική-του σημασία: *εμείς πεθαίναμε από το κρόν κι' αυτοί γλεντούσαν. Όταν πολεμούσαμε εμείς και σκοτωνόμαστε, ο Μάρος πήγε εις την Ευρώπη (Μακρυγιάννης). Ο Τζ. εζηγεί** κινδυνεύουμε να πεθάνουμε, να σκοτωθούμε*, καταστρέφοντας έτσι με τη λογική-του σκέψη τη ζωντανία και την υπερβολή της λαϊκής φράσης. Το ίδιο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κι' ανεστῶτα: *Εμείς πεθαίνουμε ολημέρα κι' αυτοί γλεντάει. Ποιός θα πει ότι αυτός που μιλάει έτσι θέλει να εκφράσει το ενδεχόμενο (=κιντυνεύουμε να πεθάνουμε), και όχι τη στέρεα πίστη- του ότι ο μόχθος της ζωής είναι πραγματικός θάνατος; — (294) Οι περιφραστικοί τύποι της προσταχτικής δὲ νομίζω ότι αναφέρονται περισσότερο στο απώτερο μέλλον. Πρβλ. *να μου το πεις αυτό τώρα αμέσως! Εδώ να κοιτάξεις που σου μιλά!* Ούτε ότι όταν η απαγόρευση αναφέρεται σε κάτι μελλοντικό, αντί για το απλό *μη* έχουμε πάντοτε το *να μη* (294). Πρβλ. *Εσύ μὴν ανακατεύεσαι, όταν βλέπεις φασαρίες. — (317) Η καταφατική απάντηση γιατί όχι; δίνεται όχι μόνο σε αποφατική ερώτηση (δὲ θα πάς και εσύ;) Πρβλ. *να πάς, μητέρα; — Γιατί όχι; — Στη σ. 328 ο συγγρ. τονίζει, πόσο αισθητή είναι η έλλειψη του απαρέμφατου στη γλώσσα-μας. Όταν όμως συνεχίζει: *και έτσι και στην κοινή ομιλουμένη και στη γραφομένη γλώσσα χρησιμοποιούνται και μερικά αρχαία απαρέμφατα, πάντοτε ως ουσιαστικά... ε, με το εισαγωγικό κι' έτσι θα παρασύρει, φοβούμαι, μερικούς αναγνώστες να πιστέψουν ότι κατά κάποιον τρόπο η έλλειψη ανασπληρώθηκε. Δὲν είναι όμως του έναρθρου απαρέμφατου η έλλειψη που μας ενδιαφέρει! αυτή ανασπληρώνεται εύκολα με ένα ουσιαστικό (ο αδερφός- μου ερεύνησε την ύπαρξη- μου ολόκληρη, αντί: το είναι- μου). Εκείνο που μας λείπει είναι το απαρέμφατο που συμπληρώνει το ρήμα (βούλομαι ελεείν, ήγούμαι ελάειν), και αυτό είναι αδύνατο ν' αναστηθεί στα νεοελληνικά.****

Συμπλήρωση κανόνων: (39) Για κατηγορούμενο μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλα εμπρόθετα, όχι μόνο με την από, τη με και τη για. Πρβλ. αυτό το θέλο είναι (ισαμή τρεις λέξεις) αυτός είναι ὡς εχθίνα χρονών το παιδί είναι ακόμα δίχως δόντια. — (47.8) Όταν τα υποκείμενα είναι άμυχα, ανήκουν όμως στο ίδιο γένος, τότε νομίζω πως δέχονται και το κατηγορούμενό- τους στο (δίο γένος; οι πόρτες κι' οι κουρτίνες ήσαν βαμμένες μ' ανοιχτό χρώμα (όχι: βαμμένα). — (69) Επιθετικό προσδιορισμού θέση παίρνει στην ποίηση και η αναφορική πρόταση: *γελώντας κάποτε το που με τρώει μαράκι (Παλαμάς). Ιδὲς Ημερολ. Μεγ. Ελλάδ. 1936, 350. — (75κ.) Στην ποίηση τυχαίνει να έχουμε β' όρο της σύγκρισης, ενώ το επίθετο κρατιέται σε θετικό βαθμό: *πέρα σε κείνο το βουνό, πού 'ναι ψηλό 'πό τ' άλλα (Χαλκιδική). Πρβλ. Γύπαρη I, 154 γιατί είναι η τέχνη- μου κακή παρά την εδική- σου, 4, 226 μίαν κορασίδα (αγαπώ), μιά αλύπητη κι' ανέγνωρη παρ' άλλη επί στην 'ίδα. — (76) § 46,1 Ο δεύτερος όρος εκφράζεται με την παρά (όχι τόσο με την από) όταν αυτά που συγκρίνουμε εκφέρονται γενικά, δίχως άρθρο: *κάλλιο ζωή παρά θάνατος, κάλλιο γαϊδουρόδεμα παρά γαϊδουρογέριμα. — (76) § 45 σημ. Η γενική της προσωπ. αντωνυμίας μπαίνει σε β' όρος όχι μόνο στα συγκριτικά που αναφέρονται εκεί. Κάθε μονολεχτικός τύπος του συγκριτικού μπορεί να τη δεχτεί. Πρβλ. ήταν τρανότερός- σου. Ποιά μπορεί να είναι η ομορφότερή- της; — (91) § 55,4. Λέγεται και χτές οχτώ, αύριο οχτώ, (όχι μόνο σήμερα οχτώ). Και πού το ξέρουμε ότι το άκλιτο οχτώ είναι σε αιτιατική; — (143) § 90,2. Όπως η αυτός δηλώνει αντιπάθεια, έτσι και η εκείνος θαυμασμό: *Εκείνα τα χρόνια πάνε! Τι ήταν εκείνο!* — (144/5) Όπως η τόσο αντίστοιχα και η τέτοιος χρησιμεύει σε επιφωνηματικές εκφράσεις για να δηλώσει ποιητική υπερβολή: *έτοιμα πράγματα να μὴν ακούω!* (= τόσο φοβερά). — (183) § 130. Δὲν αναφέρεται η χρήση του άρθρου όταν σε μία πρόταση έχουμε περισσότερα υποκείμενα ή προσδιορισμούς: *Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, αλλά οι αρχαίοι θεοί και ήρωες — οι καλοί και οι κακοί άνθρωποι, αλλά οι καλοί κι' ευγενικοί άνθρωποι. — (276) § 182 σημ. β' Όπως το πρόκειται, μέλλει κτλ. έτσι και το απρόσωπο είναι δηλώνει περιφραστικά το μέλλοντα: είναι (για) να φύγω αύριο.****

Πόσος πλούτος της γλώσσας-μας περιμένει ακόμα τη μελέτη-μας δείχνει νομίζω πολύ ωραία το κεφάλαιο των παραθετικών.

Στη σ. 80κ. ο συγγρ. δίνει τους τρόπους που η απόλυτη υπέρθεση εκφράζεται έξω από τον κανονικό μονολεχτικό τύπο (ωραϊότητα): *πολύ πολύ μεγάλος, ψηλός ψηλός, των αδυνάτων αδύνατο* (πρβλ. και ο πρώτος των πρώτων Μιχαηλίδη, Τραγ. Καρπάθου 157, *βάσανα τω βασάνω* Λιουδάκη, Κρητ. Μαντινάδες² 104, *εσύ 'σαι τ' άθη των αθώ* Κριάρης 455) ή και με σύνθεση: *κατάμαυρος, πανάκριβος, θεότρελος, υπερβέβαιος, ολόγυμνος, πεντάμορφος.* Έπειτα δίνει τους τρόπους που το υπερθετικό επιτείνεται: *τα πιό χειρότερα, ο αγαθότερος πατέρας του κόσμου, ο προστυχότερος που γίνεται άνθρωπος, ο πιό καλός που μπορεί να γίνει.* Τα δύο τελευταία παραδείγματα τα είχα δώσει εγώ στο μακαρίτη τον Τζάρτζανο. Πού να το φανταζόμουν όμως πόσοι θαυμασίοι τρόποι υπάρχουν ακόμα!

Πρώτα πρώτα η υπέρθεση εκφράζεται και με άλλου είδους σύνθεση: με την παρά (παράγεματός, παραφουσοκωμένος), με την περί (περίγερτος, Ηλεία) με το διπλο- (διπλοκακομοίρησ Κριάρης 451), με το τρι- (τριπαλιό κρασί Λαογραφία I, 257, *τριπάλλινη- μου πέρδικα* ιδ. μέρ. 4, 150, *τρίπυρη φωτιά* Λιουδάκη, Κρητ. Μαντιν. 109)¹ ή το τρισ- (τρισερημιασμένος Μιχαηλίδη, Τραγ. Καρπ. 274), με το εφτά (εφτακαθαρισμένος, *εφταπάρθενο κορίτσι*)², με το σαράντα (σαρανταβέγγινος, *αρανταπληγισμένος*).³ — Το υπερθετικό επιτείνεται και με τους ακόλουθους τρόπους: *γαρογιόροντας*, Λαογραφ. 5,50, *δασκαλοδάσκαλος* (κοινό), *γαϊδουρογάϊδαρος* στον Καραγκιόζη — ο πρώτος των αντρωμένων Μιχαηλ. Τραγ. Καρπ. 65 — *μεγάλε και μεγάλε* Λιουδάκη, Κρητ. Μαντιν. 137, *μόνη και μοναχούλα* Μιχαηλ. Τραγ. Καρπ. 277 — *από τους νέους νέος* Λιουδάκη 49 — *αθέ του μαλαμάτου* ιδ. μέρ. 151 — *η ασκημιά τω γυναικώ ειπε πως δὲ με θέλει* (= η πιό άσκημη γυναίκα του κόσμου, ιδ. μέρ. 278), *η μαϊμού των αντρώ* (= ο πιό άσκημος άντρας του κόσμου, Κρήτη).

Σ' ένα συνταχτικό της κοινής δημοτικής θέση βέβαια δὲν έχουν τα καθαρά διαλεχτικά στοιχεία, όταν δὲν προσθέτουν τίποτα στον πλουτισμό της γλώσσας. Έτσι νομίζω ότι θα μπορούσαν να λείπουν μερικοί κανόνες χωρίς καμμιά ζημιά:

(89) όλος θυμός *εφώταδε* (εξάπαντος λάθος του Πάσοβ. Η σύνταξη αδύνατη) — (91) σημ. β' *μύσα* τα μεσάνυχτα (αντί στα μεσ.) — (92) σημ. β' *ανάθεμά- σου* — (95, 97, 124) *να με το δώσεις, να τον φιλήσω το χέρι, τον πήσαν το κεφάλι* κτλ. (Ποιός δὲ θυμάται την επίθεση που έκανε σ' αυτή την τόσο αντιπαθητική σύνταξη ο μακαρίτης ο Παπαντωνίου από τις στήλες της Νέας Εστίας;) — (100/1) *είμαστε την πέρα μεριά, τον τόπο- μας να πάμε* (αντί στην, στον. Η απρόδετη αιτιατική που δηλώνει στάση και κίνηση ιδιάζει, όσο ξέρω, στην Πελοπόννησο — *είμαι την Αθήνα, πάω την Κόρφο, πάρε ψωμί και φάε το δρόμο* = καθ' οδόν —, δὲν ανήκει όμως στη νεοελληνική κοινή). — (117) *πίσω του ήλιου* — (142) *Χρήση του και κείνο* σαν εισαγωγή σε

1. Άλλα πρδγμ. στον I. Καλιτσουνάκι, Επταδικά Ερευναί (1921) 25.

2. I. Καλιτσουνάκις, ιδ. μέρ. 98κκ.

3. Ιδὲς Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ο αριθμός τεσσαράκοντα παρά τοις Βυζαντινοίς και τοις νεωτέροις Έλλησι (1939) 101κ.

Ε.Υ.Δ. της ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

εναντιωματική πρόταση: *εἰπὴν κί' ἐπαίξε, πῶς θα κερδίσει κί' ἄλλα... και κείνο ἔχασε και τα δικά-του* (Ζάκυνθος, ὅπως και ὅλα τ' ἄλλα παραδείγματα) — (161) *κάτι πουλί του τό 'πε — (176) 'Ε, το να χαθείς, παλιό-σκυλο!* (= να χαθείς, Ζάκυνθος) — (191) *τον κλαίει, από κρυφά (= κρυφά, Ἄργος) — (227) Κυρία, τῶς και τῶς... να περιμαζεύεις τον άντρα-σου — (228) οὐλο αντί ὄλο.*

3. **Παραδείγματα.** Στην πρώτη έκδοση του Συνταχτικού-του ο Τζάρτζανος είχε αποδελτιώσει ελάχιστα κείμενα: 2 συλλογές δημοτικών τραγουδιῶν, τὴ Λαογραφία, 3 ποιητές και 3 πεζογράφους. Στη νέα έκδοση το υλικό έχει αυξηθεί καταπληχτικά. Στις συντομογραφίες (σ. 27) καταχωρίζονται τα ονόματα από 36 ποιητές, χωρίς να λείπουν και οι πῶ νέοι (Σεφέρης, Ελύτης, Ξύδης), από 41 πεζογράφους, που αντιπροσωπεύουν ὅλα τα εἶδη του πεζοῦ λόγου, από το μυθιστόρημα ὡς το δοκίμιο· ἀκόμα και από 11 ειδικούς επιστήμονες με θέματα φιλολογικά, φιλοσοφικά, καλλιτεχνικά, ιατρικά, μαθηματικά, ηλεκτρολογικά κτλ. Οι συλλογές δημοτικῶν κειμένων και τα περιοδικά ἔχουν πληθύνει κί' αὐτά· ἀκόμα κί' εφημερίδες ἔχουν αποδελτιωθεί τώρα. Ὅλα αὐτά τα εἶδη του λόγου με τις ποικίλες ἀνάγκες-τους ἦταν ἀπόλυτα σωστό να μελετηθούν, για να δοθεῖ μιά κάπως ολοκληρωμένη εικόνα της νεοελληνικῆς σύνταξης, Σκέφτεται μόνο κανείς — μ' ευγνωμοσύνη και δέος μαζί — πόσα χρόνια χρειάστηκε ο συγγραφέας για να μελετήσει ὄλο αὐτό το υλικό χωρίς ἀπολύτως κανέναν βοηθό.

Ἄν τώρα προσέξουμε τα παραδείγματα, που προσάγονται ἀφθονα σε κάθε κανόνα, θα ἰδοῦμε ὅτι η ἀποδελτίωση ἔχει γίνει με κάποιαν ἀνισομέρεια· υπάρχουν κείμενα, ὅπως π. χ. ἓνα μυθιστόρημα του Τραυλάντωνη, που ἔχουν ἀποδελτιωθεί ἐξαντλητικά, ἀπὸ ἄλλα ἀναφέρονται ἓνα δύο μόνο παραδείγματα. Εἶναι φανερό ὅτι ο συγγρ. εβάζισε το σκελετό της εργασίας-του σε ωρισμένα μόνο κείμενα, ὅποια νόμισε πῶς ἀντιπροσωπεύουν ἐγκυρότερα το νεοελληνικό λόγο, ἐνῶ τα ἄλλα τα ἐχρησιμοποίησε βοηθητικά μόνο. Σ' αὐτό δὲν μπορεῖ να ἔχει κανείς ἀντίρρηση. Μοναχά που θα ἤθελα οὐ κλασσικοί-μας να κυρώνουν συχνότερα τον κανόνα με το δικό-τους παράδειγμα. Ο Σολωμός π. χ. θα ἔπρεπε να ἔχει χρησιμοποιηθεῖ σε πολύ μεγαλύτερη ἔχταση· ἀπὸ τ' ἀποσπάσματα των Ἐλευθέρων Πολιορκημένων, που σ' ἓνα στίχο μέσα δίνουν ἓνα ολοκληρωμένο θαυμαστό νόημα, δὲ θυμούμαι να βρήκα κανένα παράδειγμα. Και ὁμῶς σε πόσους κανόνες δὲ θα μπορούσαμε να τα επικαλεστούμε!

(37) Ἐλλειψη ἀπὸ συνδετικό ρήμα: *πάντα ανοιχτά, πάντα ἀγγυλινα τα μάτια της ψυχῆς-μου. Ἡ δύναμή-σου πέλαιο κί' η θέλησή-μου βράχος.* — (37) Ἐλλειψη ἀπὸ κατηγορηματικό ρήμα: *ανάξτε δούλε του θεοῦ, κάτω τα γόνατά-σου!* — (39) Τὴ θέση του υποκειμένου τὴν κατέχει ὀλοκληρὴ πρόταση: *ὅποιοι πεθαίνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.* — (49) Πρόταση ἐλλειπτική: *συχνά τα στήθια μουράσα, ποτέ τὴν καλωσύνη.* — (79) Μονολεκτικό υπερθετικό: *με σκληρότατο χέρι το πήρε* (Φαρμακωμένη), *αγιότατα λόγια* (Διάλογος) κτλ.

Μερικά ἀπὸ τα παραδείγματα δὲ νομίζω πῶς κυρώνουν τον κανόνα-τους:

(56) Στο *ἔλα, πήγαινε!* δὲν μπορούμε να πούμε ὅτι το *ἔλα* κατέχει θέση ἐπιρρηματική, γιατί ἔτσι θα προσδιόριζε το ρήμα, ἐνῶ πραγματικά ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη πρόταση. Και στη φράση ὁμῶς *εμπρός, πήγαινε*, που μ' αὐτὴν ἐξηγεῖ ο Τζ. το *ἔλα, πήγαινε*, το *εμπρός* ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη πρόταση, δὲν προσδιορίζει το *πήγαινε*. Θα το προσδιορίζε, ἀν ἔλειπε το κόμμα (*εμπρός πήγαινε = προχωρεῖ μπροστά, ὄχι πίσω*). — (58) Στο πρῶν. ο κλέφτης *ἔχει ἓναν οχτρό, τον ὕπνο τον προδότη* δὲ βλέπω πῶς μπορεῖ να συνυπάρχει παράθεση και ἐπεξηγήση (*οχτρός ἀντικείμενο, τον ὕπνο παράθεση, τον προδότη ἐπιθετ. προσδιορ.*) — 59/60 Το πρῶν. *εργάσιονα μιά γυναίκα θαύμα, τὴν ἐνάρετη ἀπὸ ἰδίουσυγκρασία — η γυναίκα θαύμα, ἡ κόρη φαίνόμενο ξεχωρίζουν ἀπὸ τα ὑπόλοιπα, ὅπου το ουσιαστικό ἐξαναγυρίζει σαν παράθεση συνοδευμένο ἀπὸ ἓνα ἐπιθετο ἢ μιά γενική: ἓνα πουλί, καλό πουλί — ἡ χαρά, ἡ λίγη-μας χαρά — εἶνε φωνή, ἔρδμου φωνή.* Ἀπὸ τὴν ἄλλη οὐ ἔκφρ. *γυναίκα-θαύμα, κόρη-φαίνόμενο* (πρβλ. *ἀνθρώπος-μυστήριον, ο λαός-ποιητής* κτλ.) ἀποτελοῦν ἓναν ἐντελῶς ἰδιαίτερο τύπο παραταχτικῆς σύνθεσης και θα ἔπρεπε να ἐξεταστοῦν· μιά φορά γνήσια ἐλληνικῆς δὲν εἶναι. — (60) Στο πρῶν. *τρία πουλάκια κάθονται στον Ἐλύμπο στη γάχη τὸ 'να τηράει τα Γιάννινα, ἰ' ἄλλο τὴν Κατερίνα...* οὐ ὅροι τὸ 'να, ἰ' ἄλλο τότε μόνο θα ἦσαν προσδιορισμοὶ παραθετικοὶ στο *τρία*, ἀν δὲν εἶχαν δικό-τους ρήμα (*τηράει*), που προϋποθέτει ἰδιαίτερη πρόταση. — (61) Στο *εἰ κερδίσαμε; ἔλεγε συχνά ἔρη εἰσουσία και παράσημα τα ονόματα εἰσουσία και παράσημα* δὲν εἶναι ἐπεξηγήση του *εἰ*, ἀφοῦ δὲν ἀνήκουν στην ἴδια πρόταση· εἶναι ἀντικείμενα στο ὑπονοούμενο *ρ. κερδίσαμε*. — (68) Για τον κανόνα της § 36, ὅτι ἓνας ἐπιθετ. προσδιορισμὸς κοινός σε δύο ἑτερογενῆ ονόματα μπαίνει στο ἐπικρατέστερο γένος, χρειάζεται ἄλλο παράδειγμα. Στο *ἓνα σύμπλεγμα ἀερὸς και παιδοῦλας ἀγαθὰ σμένων* ο κανόνας δὲν κυρώνεται, ἀφοῦ ἡ γενική ἀγαθὰσμένων εἶναι τόπος και του θηλυκοῦ. — (104) Το πρῶν. *κείτομαι τα πίστομα* δὲ θα ἔπρεπε να μπεῖ παράλληλα με το *ἔρχονται ἄδεια τα χέρια*, γιατί το (*τα*) *πίστομα* ἔχει καταντήσει καθαρό ἐπιρρημα, δὲν εἶναι αἰσθητό σαν αἰτιατική ὅπως το *τα χέρια*. — (105) Στο στίχο *ὄριστε τὴν πλ. εἶδα-μου, τον ἀδικό-οας κόπο* ἡ αἰτιατ. *κόπο* δὲ σημαίνει σκοπὸ (=για τον κόπο-οας)· εἶναι παράθεση στο *πλεξίδα* (*κόπος* ἐδῶ = ἡ αμοιβὴ του κόπου). Ὅυτε το πρῶν. *το καλό που μας ἔκανε, εἰ θέλει*, ὅπου ἡ σύνταξη εἶναι ἀνώμαλη (*ἀνακόλουθο*), μπορεῖ να μπεῖ δῖπλα στην κανονικὴ χρῆση της αἰτιατικῆς της ἀντωνυμίας για να δηλωθεῖ *σκοπός* (τί γλάσε; — Ἄλλο δὲ σε λυπούμαι). — (142) Στο πρῶν. *εἰ πάνω στο τραπέζι ὑπῆρχε δίσκος· και ο δίσκος αὐτός ἔλειπε τώρα ἀπ' ἐκεῖ, ο και δὲν εἶναι ἐπιθετικός.* — (246) το *θ' ἀγαπήσουν* στη σημασία του *θ' ἀγαπηθῶνε*, θα συμφιλιωθῶνε, ἔχει ἐνεστώτα *ἀγαπῶ*, ὄχι *ἀγαπῶ*. — (264) Το πρῶν. *μὴν ἀκούς εἰ σου λέει αὐτός· σε γλάει*, δὲ δείχνει καθαρά τὴν ἀποπειρατικὴν σημασία του ἐνεστώτα. Θα πρότεινα: *εγὼ του δίνω χρήματα κί' αὐτός δὲν τα παίρνει.*

Πρὶν τελειῶσω το κεφάλαιο των παραδειγμάτων θα ἤθελα να διατυπῶσω μιά γνώμη ἀκόμα: σε πολύ κοινές χρήσεις ἡ παραπομπὴ δὲ νομίζω πῶς χρειάζεται. Εἶναι ἀναγκαῖα να πούμε ἡ παραπομπὴ στο Βενέζη για τὴν ἔκφρ. *μαζί-τους*:

4. **Ὁρολογία.** Ἡ ὁρολογία που ἀκολουθεῖ ο Τζάρτζανος εἶναι φυσικά ἡ καθιερωμένη· πρβλ. ὅσα σωστά τονίζει στον Πρόλογό-του (σ. 21). Και οὐ νέοι ὁμῶς ὅροι που εἰσάγει φωτίζουν με πολλὴν ἐπιτυχία το φαίνόμενο· πρβλ. (43) *'παρομοιαστικό κατηγορούμενο'* (*ἔτρεχε μελίσει ο λαός*), (54) *'πληθυντικός της κοινῶνίας'* (*το πήραμε το ἀρίστη, Πέτρο*, ἀντί: *το πήρε*). Πρβλ. και 259κκ. ἐνεστώτας ἐπαναληπτικός, γνωμικός, ἐναρχτικός, ἀποτελεσματικός, προφητικός, βουλευτικός, ἀποπειρατικός, ἱστορικός, δραματικός, ἀχρονος, γραφικός.

Σχετικά με δύο μόνο ὅρους θα ἤθελα να

διατυπώσω κάποια ἐπιφύλαξη: (51) ἡ μεγαλοπρέπειας ὀνομάζεται ὁ πληθυντικός που χρησιμεύει γιὰ νὰ δηλώσει ἕνα πράγμα σύνθετο ἀπὸ πολλὰ: τὰ παλάτια, οἱ ἀρραβωνεῖς *Ἀπ' τῶν Ὀλύμπων τις πλαγιὲς ὡς τις κορυφαίαι τῶν Αἰώνων*. Τὸν ἴδιον ἀκριβῶς ὁμοῦς ὅρος δίνει ὁ συγγρ. καὶ στὸν πληθυντικὸ που χρησιμοποιοῦν οἱ ἀρχόντες ὅταν γράφουν (ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν). Στὴ δευτέρη περίπτωση ἡ ὀνομασία ταιριάζει καλύτερα, γιὰ τὴν πρώτη θὰ ἔπρεπε νὰ βρεθῆ ἄλλος ὅρος. — Ἡ δευτέρη-μου ἀντίρρηση εἶναι γιὰ τὸν ὅρο ἡ δοτικὴ γενική. Στὴν πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου-τοῦ ὁ Τζάρτζανος, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σύνταξη παρουσίαζε (42κ.) καὶ τὴ δοτικὴ ὡς πτώση τῆς νεοελληνικῆς (δοτικὴ ἡ γενικοφανής: *χαρίζω τῆς νύμφης* — *αιτιατικοφανής*: *μας ἔδωσαν δῶρα* — *ἀναλελυμένη*: *σε μένα το εἶπε*). Τὸ ἴδιο παρουσίαζε καὶ τὴν ἀφαιρετικὴ ὡς ἰδιαιτέρη πτώση. Ἡ σύγχυση που γεννοῦσε ἡ ὀρολογία αὐτὴ ἦταν μεγάλη γιὰ ὅ,τι ἦταν καθαρὴ γενική ἢ αιτιατικὴ ἢ εμπρόθετο ἔπρεπε νὰ τὸ ὀνομάζουμε δοτικὴ ἢ ἀφαιρετικὴ, μόνον καὶ μόνον γιὰ ὅ,τι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι χρησιμοποιοῦσαν τὴς πτώσεις αὐτὲς γιὰ νὰ ἐκφράσουν ὅ,τι εμεῖς ἐκφράζουμε με τοὺς δικούς-μας τρόπους. Ἡ ὀρολογία αὐτὴ ἐγκαταλείφθηκε τώρα τὰ σχετικά φαινόμενα ἐξετάζονται πολὺ σωστά στὰ οικεῖα κεφάλαια τῆς γενικῆς, τῆς αιτιατικῆς καὶ τῆς πρόθεσης *σε*. Καὶ πάλι ὁμοῦς ὁ ὅρος ἡ δοτικὴ γενική (84, 120, 122, 124), που δίνεται τώρα *σε* ὅ,τι πρὶν ὀνομαζόταν γενικοφανής δοτικὴ, μ' ἐνοχλεῖ κάπως γιὰ τὸ ἡ δοτικὴ εἶναι γιὰ μᾶς οὐσιαστικὸ πάντα καὶ στὴν ἐκφράση ἡ δοτικὴ γενική δύσκολα μποροῦμε νὰ νιώσουμε τὸ ἡ δοτικὴ ὡς ἐπίθετο. (Λιγότερο μ' ἐνοχλεῖ φυσικὰ ὁ ὅρος: ἀφαιρετικὴ γενική). Ἐπειτα, γιὰ νὰ ἐπιμένουμε νὰ κρατήσουμε ὅπως ἕως τὸ δοτικὴ καὶ νὰ μὴ χειραφετηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα, ἀφοῦ ἔχουμε τοὺς ὅρους ἡ ἐμμεσο ἢ ἡ δευτέρου ἀντικείμενο καὶ ἡ γενική τοῦ ἐνδιαφερομένου προσώπου;

4

Ἐνα τυπικὸ συνταχτικὸ ὡς αὐτὸ που μᾶς ἐχάρισε ὁ Τζάρτζανος δὲν ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ μᾶς ἐξηγήσει καὶ τὸ πῶς γεννήθηκε ἡ κάθε σύνταξη, ποῦ πρωτοπαρουσιάζεται κτλ. Ὡστόσο ἐδῶ καὶ κεῖ ὁ συγγρ. δὲν ἀπόφυγε τὸν πειρασμὸ νὰ ἐρμηνεύσει ὀρισμένα φαινόμενα — κατὰ κανόνα με τὴν «ἀπλολογία», δίνοντας ἄλλο περιεχόμενο στο γλωσσολογικὸ αὐτὸν ὅρο¹). Πολὺ συχνὰ δηλαδὴ υποστηρίζει, ἂν καὶ με κάποια ἐ-

1. Ἀπλολογία ὀνομάζουν οἱ γλωσσολόγοι τὴν ἀποβολὴ μίας ὀλόκληρης συλλαβῆς, ὅταν ἡ προηγούμενη ἢ ἡ ἀκόλουθη συλλαβὴ ἐπαναλαβαίνει ὁμοῦς φθόγγους: *Πηλαμομήτης > Παλαμήτης*, *ἀμφιφορεῖς > ἀμφορεῖς*. Μόνον στὴ σ. 102 σημ. χρησιμοποιοῖ ὁ Τζάρτζ. τὸν ὅρο σύμφωνα με τὴν καθιερωμένη - του σημασία.

πιφύλαξη κάποτε, ὅτι μιά σύνταξη γεννήθηκε με τὸ νὰ παραλειφτοῦν ὀρισμένοι ὅροι ἀπὸ μιά παλαιότερη τέλεια πρόταση.

Νὰ πούμε: (88) Ὁ Χριστὸς νὰ σε φυλάει, κι' ἔπειτα, χωρὶς ῥήμα, ὁ Χριστὸς κι' ἡ Παναγία, παιδί-μου! — (91) ἀνάθεμα νὰ τὰ ἔβρει τὰ βουνά > ἀνάθεμά-τα τὰ βουνά! — (106) ἀπὸ λόγο *σε* λόγο μαλώσανε > λόγο το λόγο πιάστηκαν στα χέρια (παραλείψη τῆς πρόθεσης), τὸ (διο: (224) ἀπὸ ῥάχη *σε* ῥάχη περπατεῖ > ῥάχη *σε* ῥάχη περπατεῖ, (205) *με τὴν ὥρα με τὴν ὥρα > ὥρα με τὴν ὥρα — (178) ἕνας, ὁ θεὸς το ἔξοι > ἕνας θεὸς το ἔξοι (παραλείψη τοῦ ἀρθροῦ) — (299) τράβα, του ἔλεγε ὁ ἕνας, τράβα, του ἔλεγε ὁ ἄλλος > ἔτσι το τράβηξε πολὺ καὶ νόπηκε το ονοινί > τράβα ὁ ἕνας, τράβα ὁ ἄλλος, κόπηκε το ονοινί (παραλείψη ῥημάτων καὶ ὀλόκληρης πρότασης). Πρβλ. καὶ σ. 90, 107, 183, 185, 213, 227, 301, 315.

Δὲ θέλω καθόλου ν' ἀμφισβητήσω ὅτι καὶ στὴ γλῶσσα ἡ τάση τῆς οικονομίας προκαλεῖ κάποτε τὴ συντόμευση τῆς φράσης. Ὡστόσο δὲν εἶναι σωστὸ νὰ προβάλλουμε τόσο συχνὰ τὸν οικονομικὸ παράγοντα στὴν ἐξήγηση τῶν συνταχτικῶν φαινομένων. Πρῶτα πρῶτα γιὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παρουσιαζόμαστε νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ τέλεια λογικὴ ἐκφράση εἶναι πάντα ἡ πρωταρχικὴ, ἡ λειψή ἢ ὑστερότερη ἔνῳ τὸ σωστὸ εἶναι πῶς ἡ γλῶσσα εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἐκφράση τοῦ συναισθηματικοῦ-μας κόσμου καὶ γιὰ τὸ συναίσθημα φτάνει καὶ μιά μόνον λέξη γιὰ νὰ ἐξεπάσει ἡ λέξη αὐτὴ, ἰσοδυναμῶντας με ὀλόκληρη πρόταση, εἶναι ἐκφράση πρωταρχικὴ, ὄχι ἐπιγέννημα τῆς τέλει λογικῆς διατύπωσης κάτω ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἀπλολογίας. Αὐτὸ ἰσχύει περισσότερο ἀπὸ παντοῦ ἀλλοῦ στὴς ἐπιφωνηματικὲς ἐκφράσεις, που τόσο πάθος κλείνουν: *ἀνάθεμά-τον! Κι-λῶς-τον! Τὸν παλιάνθρωπο!* κτλ.

Υπάρχει ὁμοῦς καὶ μιά δευτέρη ἀντίρρηση ἢ ἐξήγηση τῆς ἀπλολογίας εἶναι συχνὰ μιά ἀπλὴ ἐτικέτα, που στο βάθος δὲν ἐξηγεῖ τίποτα. Γιὰ τὸ πρῶγ. νὰ πούμε *λόγο το λόγο πιάστηκαν στα χέρια* ὁ λαὸς δὲν παράλειψε τὴν *ἀπὸ* καὶ τὴ *σε* — γιὰ νὰ τὴς παραλείψει; —, παρά ἀντικατάστησε ὀλόκληρο τὸ *εμπρόθετο* (ἀπὸ *λόγο σε λόγο*) με ἄλλο ἐκφραστικὸ μέσο, τὸν ὀνοματικὸ προσδιορισμὸ (*λόγο το λόγο*) καὶ αὐτὸς ὁ ὀνοματικὸς προσδιορισμὸς ἔχει ἀλλοῦ τὴν ἀρχή-του, ὄχι στὴν ἀπλοποίηση τοῦ εμπρόθετου. Ἀφήνω που ἂν εἶχαμε στ' ἀλήθεια νὰ κάνουμε με ἀπλολογία, ἡ ἐκφρ. θὰ ἦταν *λόγο λόγο*, ὄχι *λόγο το λόγο*.

5

Καιρὸς ν' ἀφήσουμε τὴς λεπτομέρειες. Ἡ μεγάλη ἐθνικὴ υπηρεσία τοῦ Τζάρτζανου εἶναι ὅτι μᾶς χαρίζει τὸ συνταχτικὸ τῆς γλῶσσας-μας. Τοὺς ἀκατατόπιστους, που πιστεύουν ὅτι στὴ δημοτικὴ μπορεῖ νὰ γράφει κανεὶς ὅπως θέλει κι' ὅ,τι θέλει, μποροῦμε τώρα νὰ τοὺς φωτίσουμε καὶ ν' ἀποδείξουμε τὴν πλάνη-τοὺς μ' ἕνα αυθεντικὸ βιβλίο στο χέρι. Τὴς φωνασκίες τῶν κακοπρόθετων, που δὲ θὰ λείψουν φυσικὰ, μποροῦμε νὰ τὴς προσπεράσουμε ἀδιάφοροι.

Μπροστά-μας ἀνοίγεται ἕνας πλοῦτος που

κανεὶς δὲν τον εἶχε φανταστεί. Το κριτικὸ μάτι του Τζάρτζανου μας ἀποκάλυψε γιὰ πρώτη φορὰ λεπτότητες εκφραστικῆς, που δείχνουν πόσην ομορφιά κι' ἀρετὴ καὶ δύναμη κλείνει ἡ ἐθνικὴ-μας γλῶσσα.

Ἀναφέρω δύο τρία μόνον παραδείγματα: (68/9) *εἶχε σπιβαρό καὶ πιδέξιο χέρι* (τὰ ἐπίθετα συνδέονται με τὸν *καὶ*, γιὰτι προσδιορίζουν χωριστὰ καθένα τὸ υποκείμενο), ἀλλὰ: *καὶ στα κημένα Γιάννινα μαύρο παχύ σκοτάδι* (ἀσύνδετο, γιὰτι ὁ λόγος εἶναι ζωηρότερος, ἀν καὶ τὰ ἐπίθετα προσδιορίζουν χωριστὰ πάλι τὸ υποκείμενο), ἀλλὰ: *πολλὰ μικρὰ πράγματα* (ἀσύνδετο, γιὰτι τὸ β' ἐπίθετο συνδέεται στενότερα με τὸ υποκείμενο, = *πολλὰ μικροπράγματα*)—(102) *ἔλα το μονοπάτι*, ἀλλὰ: *γιαλὸ γιαλὸ πηγαίναμε* (ἡ ἐπανάληψη δηλώνει τὴν ἀπαρέγκλιτη κατεύθυνση)—(135) *ἔχασα τὴν πέννα-μον* (τὸ βάρος πέφτει στο ρῆμα' ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση: τί ψάχνεις αὐτοῦ; ἢ: γιὰτί δέ γράφεις; κτλ.) — *τὴν πέννα-μον ἔχασα* (τὸ βάρος στο ἀντικείμενο' ἡ ἐρώτηση ἢ (ἴδια)—*τὴν ἔχασα τὴν πέννα-μον* (τὸ βάρος στο ρῆμα' ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση: γιὰτί δέ γράφεις με τὴν πέννα-σου;)—*τὴν πέννα-μον τὴν ἔχασα* (τὸ βάρος στο ἀντικείμενο' ἴδια ἢ ἐρώτηση)—(277) *το σκοινὶ ἔχει δεθεῖ* (α' παρακείμενος' τὸ βάρος πέφτει στὴν πράξη), ἀλλὰ: *το σκοινὶ εἶναι δεμένο* (β' παρακείμενος' τὸ βάρος πέφτει στο ἀποτέλεσμα).

Ὅλον αὐτὸν τον πλοῦτο ἔχουν τώρα χρέος καὶ οἱ λογοτέχνες-μας νὰ τον δουλέψουν καὶ νὰ τον ἀυξήσουν καὶ οἱ νεοελληνιστές-μας νὰ τον μελετήσουν. Το εἶπαμε καὶ πρὶν: τὸ συστηματικὸ συνταχτικὸ κομματιάζει τὴ γλῶσσα, που ἀποτελεῖ ὡστόσο ἓνα σύνολο· ὅ,τι στὴ φράση-μας μέσα εἶναι ζωντανὸ καὶ πάλλεται ἀπὸ δύναμη, τὸ συνταχτικὸ, ἔτσι που τὸ ἀπομονώνει, τὸ ἀπονεκρώνει. Ὁ Τζάρτζανος ἔκανε τὸ χρέος-του με τὸ παραπάνω· τώρα ἐρχεται ἡ σειρά τῶν νεοε-

ληνιστῶν· χρωστοῦν νὰ ερευνήσουν τὴν πρώτη ἀρχὴ τῆς κάθε νεοελληνικῆς σύνταξης. Μα καὶ κάτι ἄλλο: νὰ ζωντανέψουν τὸ υλικὸ αὐτό, που τους δίνεται συγκεντρωμένο πιά: νὰ παρακολουθήσουν πὼς βρίσκουν τὴν ἐκφρασὴ-τους οἱ βασικὲς ὁρμές τῆς ψυχῆς σε ὅλους-τῶν τους χρωματισμοὺς: ἡ κρίση, ἡ ἐπιθυμία, ἡ παράκληση, ἡ προσταγὴ, ἡ ἀπαγόρευση, ἡ προτροπὴ, ἡ ἀποτροπὴ, ἡ εὐχὴ, ἡ κατάρρα, ἡ ἀδιαφορία· πὼς ἡ βεβαιότητα καὶ ἡ ἀμφιβολία, τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ τὸ υποκειμενικὸ, τὸ πραγματικὸ καὶ τὸ φανταστικὸ, τὸ δυνατό, τὸ πιθανὸ καὶ τὸ ἀδύνατο — ἐνώνοντας ἔτσι ὅ,τι τὸ τυπικὸ συνταχτικὸ ἀναγκαστικὰ χωρίσε. Χρειάζεται νὰ μελετηθεῖ ἡ ψυχολογικὴ πηγὴ τῆς ἀναδίπλωσης στὶς ποικίλες μορφές-τῆς (το δρόμο δρόμο πηγαίνα — ψηλὸς ψηλὸς — το νερὸ κατέβαινε κατέβαινε)· νὰ μελετηθεῖ ἀκόμα ἡ μεγάλη ποικιλία σε ὅλες τὶς ἐκφράσεις που κλείνουν πάθος μέσα-τους μεγάλο: στὴν ἐκφραση τῆς βούλησης (ἀπὸ τὴν παράκληση ὡς τὴν προσταγὴ), τῆς υπέρθεσης (ἴδές πιὸ πάνω) κτλ.

Ὁ Ὄργανισμὸς Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων, που ἐβγαλε τὸ Συνταχτικὸ του Τζάρτζανου ὕστερα ἀπὸ τὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ ἐπρόσφερε μιά δευτέρη πολὺ μεγάλη υπηρεσία στον τόπο. Ἡ ἐκδοσὴ εἶναι ἐξαιρετικὰ περιποιημένη, τὰ τυπογραφικὰ λάθη σχεδὸν ἀνύπαρχτα. Καὶ ἡ τιμὴ του βιβλίου εἶναι τόσο μικρὴ, που δέ θα πρέπει νὰ λείψει ἀπὸ κανενὸς τῆ βιβλιοθήκη.

Με ἀνυπομονησίαν περιμένουμε καὶ τὸ δεύτερο τόμο. Κι' ὅταν τὸ ἔργο ολοκληρωθεῖ, θα τὸ παραδώσουμε στα χέρια τῶν παιδιῶν-μας σα μιά ἀπὸ τὶς πιὸ πολυτίμες κληρονομίες τῆς γενιάς-μας. Τ' ὄνομα του Ἀχιλλέα Τζάρτζανου δέ θα ξεχαστεῖ ποτέ μέσα στὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς παιδείας.

Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΔΗΣ

Ο ΑΧΙΛΛ. ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

1908 - 1909: χαρισάμενες χρονιές στάθηκαν γιὰ τὴν ταπεινότητά μου· τότες τοὺς περισσότερους μῆνες ἔζησα στὴ Θεσσαλία, καὶ πρωταγάπησα τὴ χώρα καὶ τὸ λαὸ τῆς. Σταλμένος ἀπὸ μιά πολὺ πίσημη Ἀκαδημία τῆς Εὐρώπης καὶ με τὴ βοήθεια τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης καταπιάστηκα στὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων με παλαιογραφικὲς καὶ τεχνικὲς ἔρευνες, που τ' ἀποτελέσματά τους μολογήθηκαν σπουδαιότατα γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ φιλολογία, τὴ Βαλκαν. ἱστορίαν καὶ τὴ Βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ τέχνη⁽¹⁾. Τότες ἀξιώθηκα νὰ πατήσω γιὰ πρώτη φορὰ τὸ θεῖο Ὀλυμπο καὶ τὸν Κίσσαβο, ν' ἀνεβῶ στὰ βουνὰ τοῦ Ἀσπροπόταμου «μέ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια», νὰ

προσκυνήσω τὸ μικρὸ Βελεστίνο, τὴν πατρίδα τοῦ μεγάλου Ρήγα, νὰ γυρίσω στὰ Πηλιορείτικα χωριά, στὰ Χάσια καὶ στ' Ἀγραφα. Καὶ γυρίζοντας τὴν πλατειὰ χώρα, τὴν ὁμορφὴ καὶ γεμάτη λογιῆς - λογιῆς ἀναμνήσεις, γνῶρισα πολλὰ προκομμένα καὶ τιμημένα παιδιά τῆς καὶ φιλιώθηκα μαζί τους. Μὰ πολὺ πρωτότερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ 1908 - 1909 ξακουστὸς Θεσσαλὸς ἦταν ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος· ἀριστοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σκολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὅταν ἡ σκολὴ μας ἦτανε στὶς μεγά-

1. Κοίταξε: Νίκου Α. Βέη, «Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἔρευνῶν ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων κατὰ τὰ ἔτη 1908 καὶ 1909. Ἐκδοσις τῆς Βυ-